

Dr. Rudolf Steiner

Anthroposofie a lidský cit

(Die Anthroposophie imd das menschliche Gemilt)

Čtyři přednášky přednesené ve Vídni

Od 27. září do 1. října 1923

Obraz zápasu Michaela s drakem

(Das Bild des Kampfes Michaels mit dem Drachen)

1. přednáška tohoto oddílu

6. přednáška této knihy

Vídeň 27. září 1923

GA 223

OBRAZ ZÁPASU MICHAELA S DRAKEM

Když se dnes v některých kruzích mluví o anthroposofii, říká se, kromě mnohých nevhodných výroků, také to, že anthroposofie je intelektualistická, že příliš silně apeluje na vědecký rozum a příliš málo přihlíží k potřebám lidského citu (Gemût). Proto jsem právě pro tento krátký cyklus, který k mé velké spokojenosti smím proslovit zase ve Vídni zde před vámi, volil téma Anthroposofie a lidský cit.

Lidský cit byl v důsledku intelektuálního vývoje civilizace v posledních třech až čtyřech stoletích nesporně z poznávání vyloučen. Neúnavně se ovšem dnes stále znovu zdůrazňuje, že člověk nemůže zůstat stát u střízlivého, suchého rozumu a jeho názorů, ale přesto, když má jít o poznatky, buduje se výlučně na tomto rozumu. Na druhé straně se vždy znovu a znovu vytýká, že lidský cit se musí dostat ke svým právům, jenže se mu toto právo nedává. Upírá se mu každá možnost získat nějaký vztah k zevním světovým tajemstvím. Lidský cit je uzavírán právě jen do osobních lidských záležitostí, do něčeho, o čem mají rozhodovat jen tyto nejosobnější záležitosti člověka.

Dnes promluvíme jakoby v jakési historické vzpomínce nejprve o tom, jak tento lidský cit ve starších dobách vývoje lidstva směl promlouvat také v poznání, jak směl před lidskou duší kouzlit velké, mocné obrazy, které měly působit na člověka osvětlujícím způsobem, když šlo o to, aby mohl najít své začlenění do chodu celého světa, do kosmu, do sledu časů. Tyto obrazy byly vlastně v oné době, kdy směl lidský cit ještě mluvit světonázorově, právě tím nej důležitějším v těchto názorech. Ty představovaly velké, obsáhlé světové souvislosti a do těchto souvislostí člověka stavěly.

Abych mohl vytvořit základnu pro další úvahu o lidském citu z anthroposofického hlediska, chtěl bych dnes uvést před vaši duši jeden z oněch grandiózních, majestátních obrazů, působících právě tak, jak jsem to nyní naznačil. Zároveň bych chtěl jeden z těch obrazů, kleté byly určeny především k tomu, aby se novým způsobem, o němž ještě rovněž promluvíme, přiblížil zase k člověku také v přítomnosti. Chtěl bych k vám dnes mluvit o obrazu, který jistě všichni znáte, jehož význam však postupně v lidském vědomí částečně bledne a částečně je nesprávně chápán: Chtěl bych mluvit o obrazu zápasu Michaela s drakem. Úchvatně působí ještě na mnoho lidí, ale vlastní, hlubší obsah, buď vybledl, nebo se mu nerozumí. Alespoň se nedotýká lidského citu tak, jak tomu bylo kdysi a jaké postavení měl v citové mysli dokonce ještě mnohých současníků osmnáctého století. Vždyť dnes už

není ani ponětí o tom, kolik se v tomto směru změnilo, z toho, o čem tzv. moudrý člověk říká, že jsou to obrazy fantazie, jak byly pojmány nejdůležitější myšlenky starých světových názorů.

Když dnešní člověk přemýšlí o tom, jak se on sám na Zemi vyvíjel, pak ve smyslu svého materialistického pojetí světa přichází na to, že nynější, v jistém smyslu relativně dokonalejší fyzickou postavu vztahuje zpětně k méně dokonalým postavám, k fyzicky-zvířecím předkům, k tvorům stále nedokonalějším. Dostává se tím vlastně od dnešního člověka, který je s to prožívat svou vlastní bytost vnitřně duševně-duchovně, k mnohem materiálnějším tvorům, z nichž by měl pocházet a kteří měli mnohem blíž k bytí hmotnému. Předpokládá se, že hmota se pozvolna stále více vyvíjela vzhůru k prožívání ducha. Takové nazírání však ještě v poměrně nedávné minulosti neexistovalo; tenkrát oproti dnešku to bylo nazírání přímo opačné. Když ještě v osmnáctém století tito lidé - mnoho jich ovšem také nebylo - tehdy ještě nenahodaním materialistickým názorem a smýšlením, pohlíželi duševním zrakem nazpět do pravěku lidstva, pak nespatovali jako své předky bytosti méně lidské, nýbrž pohlíželi na bytosti duchovnější, než je člověk sám. Dívali se na bytosti, jimž duchovnost byla natolik vlastní, že fyzické tělo ještě nepřijímaly v tom smyslu, jak to činí dnes člověk na Zemi, která ostatně také ještě v těchto starších dobách neexistovala, když se díváme na lidstvo zpětně. Tito lidé pohlíželi na bytosti žijící vyšším, duchovnějším způsobem, které - smím-li se tak hrubě vyjádřit - měly tělo mnohem řidší, spíše duchovnější substance. Do této sféry, o níž tito lidé mluvili, ještě nepronikaly bytosti druhu dnešního člověka, ale bytosti vyšší, nanejvýš s tělem éterickým, nikoli s fyzickým tělem, bytosti, které měly být jistou měrou předky člověka. Pohlíželo se nazpět do doby, kdy zde ještě ani nebyla tzv. vyšší zvířata. Nanejvýš zde byla taková zvířata, jež jako jejich potomky nacházíme v rosolovitých tvorech mořských. To byla na předchůdci Země jakoby podlidská říše zvířat; nad ní byla říše, která měla pouze bytosti nanejvýš v těle éterickém. Co dnes vypočítáváme ve smyslu Tajné vědy v obryse jako bytosti vyšších hierarchií, bylo by dnes v jiné formě ještě tím, co tenkrát bylo myšleno v jistém směru jako předkové člověka.

Tyto bytosti - andělé, archandělé, archai - v jejich tehdejších formách, ještě nebyly především určeny ke svobodě v tom smyslu, jak dnes mluvíme o svobodě člověka. Vůle těchto bytostí ještě nebyla prožívána tak, že by samy měly onen zvláštní pocit, který vyslovujeme, když říkáme, že libovolně něco chceme. Tyto bytosti nechtěly nic libovolně; chtěly to, co se vlévalo do jejich bytosti jako božská vůle. Svou vůli měly tyto bytosti plně ustanovenou

ve vůli božské. Boží bytosti, které stály nebo stojí nad nimi a které ve svých vzájemných souvislostech představují božské řízení světů, „chtěly“ do jisté míry skrze nižší duchy archandělů a andělů. Takže tito nižší duchové chtěli právě naprosto ve smyslu této nad nimi stojící božsky-duchovní vůle. Takový byl ideový svět tohoto staršího lidstva, které si říkalo: V těchto starých dobách vůbec ještě nenadešel okamžik, kdy by se mohly vyvíjet bytosti, jež by měly mít ve svém vědomí pocit svobody. Ve smyslu božsky-duchovního řádu světa byl tento okamžik přeložen právě na epochu pozdější. Pak se měla jistá část v božské vůli uzavřených duchů dostat k vlastní, svobodné vůli. Tato část měla přijít k vlastní, svobodné vůli, až by k tomu nastala doba ve vývoji světů.

Nechci dnes tímto vším líčit něco, co bych chtěl ospravedlnit z anthro-posofického hlediska; o tom budeme mluvit v příštích dnech. Ale chci vyvolat představy, které žily až do osmnáctého století u nejosvícenějších duchů. Chci je popisovat historicky, neboť jen tím, že šije přiblížíme před duši v jejich historické podobě, přijdeme také k novému názoru na to, nakolik by se tyto představy mohly v jiné formě zase obnovit.

Jenže - řekli si tito lidé - mezi těmi duchy, jejichž kosmickým osudem vlastně bylo, aby byli uzavřeni ve vůli božských duchů, se pozdvihl jistý počet takových bytostí, které chtěly svou vůli jaksí rozvázáním odpojit od božské vůle, které chtěly svou vůli od božské vůle emancipovat. V nadlidské pýše se pozvedly bytosti, dříve než k tomu nastala doba, v níž měla svoboda zrát, aby se dostaly k této svobodě své vůle. Za nejvýznamnějšího, za vůdce těchto bytostí se považovala bytost, již se pak dostalo podoby v draku, jehož potírá Michael. Onen Michael, jenž zůstal v říši duchů, kteří chtěli svou vůli i nadále orientovat ve smyslu božsky-duchovní vůle stojící nad nimi.

Z tohoto setrvání v božsky-duchovní vůli zrodil se u Michaela podnět učinit něco správného s onou bytostí, která předčasně - smím-li tak říci - sáhla po svobodě. Neboť postavy bytostí hierarchie archandělů, andělů a archai nebyly prostě přiměřené takové bytosti, která naznačeným způsobem měla mít svobodnou, od božství emancipovanou vůli. K tomu měla během vývoje světa vzniknout bytost teprve později, totiž lidská postava. Ale to vše bylo přeneseno do doby, kdy v souvislosti kosmu nebyla lidská postava ještě možná, jen zmíněné nižší zvířecí podoby, již charakterizované. A tak musela vzniknout postava kosmicky rozporuplná. Do ní se musel tento vzpurný duch vlít. Postava zvířecí to být nemohla, ta mohla vzniknout až později. Nemohla to být ani některá ze zvířecích postav, jež tenkrát žily v obyčejné, měkké hmotě. Mohla to být jen postava zvířecí, která se odchylovala od zví

řecích postav, možných ve fyzickém světě, ale přesto zase, poněvadž měla znázorňovat kosmický rozpor, stala se podobnou zvířeti. A touto postavou, která jediné mohla být vytvořena z toho, co bylo tenkrát možné, je postava draka. Přirozeně se potom znázorňovala různým způsobem, podle toho, jak ji ten či onen pojímal, když se měla malovat nebo jinak reprodukovat. Znázorňuje se víceméně přiměřeně nebo i nepřiměřeně, podle toho, máli dotyčný, kdo ji znázorňuje, právě vnitřní imaginativní náhled do toho, co tenkrát bylo adekvátní pro bytost, která vyvinula vzpírající se vůli. Ale mezi těmi postavami, které se ve fyzickém světě v řadě zvířat až k člověku staly možnými, tato postava v žádném případě není. Ta musela zůstat nadsmyslovou! Jenže taková nadsmyslová postava nemohla obývat říši, v níž jsou bytosti vyšších hierarchií, archandělé, andělé atd. Musela být přemístěna pod ty postavy, které mohly vzniknout během fyzického vývoje. To je pád draka z nebe na Zemi. Je to čin Michaelův, že se tato postava dostala do formy, která je nadzvířecí, nadsmyslová, která ale nesmí v říši nadsmyslové zůstat, neboť ačkoli sama je nadsmyslovou, této nadsmyslové říši, v níž byla předtím, odporuje. A tak byla tato postava přemístěna do světa, jenž je světem fyzickým, ale jako postava nadfyzická, nadsmyslová. Nadále pak žila v říši, z níž pocházejí minerály, rostliny a zvířata; nadále žila v tom, co vznikalo jako Země. Ale nežila tak, aby ji mohly spatřit lidské oči, jako mohou spatřovat obyčejná zvířata. Když se duševní oko zaměří nahoru do světů, které byly ve vyšším světovém plánu předvídaný, pak vidí ve svých imaginacích bytosti vyšších hierarchií. Když lidské oko fyzické se zaměří na svět fyzický, tak vidí právě to, co vzniklo v různých říších přírody až nahoru k fyzicky-smyslové postavě lidské. Když se ale na to, co je ve fyzické přírodě, zaměří oko duševní, pak vidí tuto rozporuplnou postavu odpůrce, toho, kdo je zvířecí a přece zase není zvířecí, kdo žije ve viditelném světě a zase sám viditelný není: Vidí postavu draka! A v celém vzniku draka spatřovali tito lidé starší doby čin Michaelův, který v říši duchovna zůstal v té podobě, která je přiměřená říši ducha.

A nyní vznikla Země a se Zemí člověk. A člověk měl vzniknout tak, že se stal do jisté míry dvojí bytostí. Na jedné straně měl jednu částí své bytosti, svou částí duševně-duchovní, činit nahoru do oblasti, jež se nazývá nebeský, nadsmyslový svět; druhou částí své bytosti, fyzicky-éterickou, měl náležet přírodě, jež vznikla jako příroda pozemská, jako nové světové těleso, na níž byl vysazen onen odpadlický duch - odpůrce. Zde musel vzniknout člověk. Byl bytostí patřící do tohoto světa podle původního rozhodnutí, které je základem všeho. Člověk patřil na tuto Zemi. Drak nepatřil na tuto Zemi, byl ale na ni přesazen.

Pomyslete si nyní, když člověk během vývoje vznikl spolu se Zemí, co na Zemi zastihl. Zastihl to, co z dřívějších přírodních říší se vyvinulo jako zevní příroda, co pak přijalo tendenci, která vrcholila v nynější říši minerální, v naší říši rostlinné a zvířecí, až vzhůru právě k jeho vlastní fyzické postavě. Setkal se, jinými slovy, s tím, co jsme si zvykli nazývat mimolidskou přírodou. Co byla tato mimolidská příroda? Byla a ještě dnes je pokračováním toho, co bylo míněno nejvyššími tvůrčími mocnostmi v postupujícím vývojovém plánu světa. Člověk proto smí, když toto prožívá ve svém citu, pohlížet ven do zevní přírody, smí se dívat na minerály se vším, co s minerálním světem souvisí, smí pohlédnout ven na čarokrásné krystalické útvary, smí ale také pohlížet na hory, oblaka a ostatní formy; a spatřuje pak tuto zevní přírodu jakoby v jejím usmrčeném bytí, v jejím bytí neživém. Ale člověk ji spatřuje jako něco, co zde je jako neživé, co bývalý božský svět sám ze sebe odložil, tak jako lidská mrtvola - ovšem nyní v jiném významu - je odložena živým člověkem ve smrti. Není-li tento pohled na lidskou mrtvolu, jak před člověka předstupuje, zprvu zrovna něčím, co by mohlo na něj učinit kladný dojem, pak ale to, co v jistém smyslu je také božskou mrtvolou - avšak mrtvolou na vyšším stupni - a co vzniklo v minerální říši, může být člověkem nahlíženo jako něco, co ve své formě a v tvářnosti zrcadlí původní beztvare živé božství. A v tom, co je tu vytvořeno jako vyšší říše přírody, je vidět další zrcadlení toho, co původně existovalo jako beztvare božství. Tak smí člověk pohlížet ven do celé přírody a smí z ní pociťovat, že tato mimolidská příroda je zrcadlem božství ve světě. To je konečně také tím, co příroda má dát lidskému citu. Naivně, nikoli spekulováním, má být člověk schopen při pohledu na tu neb onu přírodní podstatu pociťovat radost, sympatii, snad i vnitřní jásot, vnitřní nadšení pro tyto útvary, pro pučení a kvetení v přírodě. A potom vzhledem k tomu, co si zcela neujasňuje u tohoto jásání, u tohoto nadšení, u této překypující radosti nad přírodou, má ožít v jeho hlubinách pocit, jak v celé své citové myslí se cítí natolik vroucně spřízněný s touto přírodou, že si může říci, i když si to uvědomuje jen temně: Toto sem do světa předali ze sebe bohové jako své zrcadlo, ti bohové, z nichž pochází můj cit, bohové, od nichž přicházím jinou cestou já sám. A vlastně by mělo všechno vnitřní jásání nad přírodou, všechna radost z ní, všechno, co v nás vystupuje jako tak osvobozující pocit, když vnitřně živě prožíváme svěžest přírody, to vše by mělo ladit s tím, co v přírodě venku žije jako zrcadlo božství. A s tím se lidská citová mysl pociťuje spřízněná.

Ale člověk je začleněn do svého vývoje tak, že přírodu do sebe přijímá. Přijímá ji vyživováním, dýcháním, přijímá do sebe - i když duchovním způ

sobem - tím, že přírodu vnímá svými smysly, pozoruje ji. Trojím způsobem přijímá tak člověk zevní přírodu do sebe: Když se vyživuje, když dýchá vzduch a když pozoruje. Tím je právě člověk dvojitý bytostí. Se svou duchovně-duševní bytostí je spřízněn s bytostmi vyšších hierarchií a část své bytosti musí utvářet z toho, co venku žije jako příroda. To přijímá do sebe. A když to přijímá ve formě potravy, jako popud k dýchání, dokonce oním jemným éterickým způsobem, v němž toto žije v procesu pozorování, pak to v člověku pokračuje v dějích, které pozorujeme venku v přírodě. A v člověku to ožívá jako instinkt, jako pud, jako zvířecí chtíč, jako všechno to, co z hlubin lidské přirozenosti vystupuje coby animálnost člověka. Jen o tom správně uvažujeme. Zde máme venku obdivuhodně utvářené krystaly, spousty minerálů vzpínajících se v gigantické hory, spousty minerálů, které se ve vodě nejrůznějším způsobem rozlévají po Zemi. Máme před sebou ve schopnosti vyššího utváření pučící rostlinnou substanci, máme nejrůznější zvířecí tvory a máme tu i samotnou lidsky-fyzickou postavu. To vše, co zde venku žije, je zrcadlem božství v podivuhodně naivní nevinosti před lidskou citovou myslí, neboť zrcadlí božskost a v podstatě vzato není ničím jiným než čistým zrcadlovým obrazem. Jen se musí tomuto zrcadlení rozumět. Člověk mu zprvu nemůže porozumět svým intelektem. Může mu rozumět jen - jak v příštích přednáškách ještě uslyšíme - právě svým citem. Ale když mu svým citem správně porozumí - a v dřívějších dobách, o nichž teď mluvím, mu svým citem rozuměl - pak to vidí jako zrcadlo božství. Ale nyní pozoruje, co žije venku v minerálech, v rostlinách a ve zvířecích částech, které pak přicházejí do jeho těla, a pozoruje, co pučí v nevinné zeleni rostlin, co vůbec ještě naivním způsobem žije animálně v těle zvířecím. A nyní toto člověk pozoruje ve vnitřním nahlížení do sebe, jak se toto v něm vzdouvá jako pudy, jako zvířecí, animální chťiče, jako zvířecí instinkty: Vidí, čím se v něm stává příroda.

To byl pocit, který měli ještě někteří nejosvícenější lidé v osmnáctém století. Živě ještě cítili rozdíl mezi okolní přírodou a přírodou, kterou má člověk v potravě, kterou prodýchává a pozoruje. Důkladně cítili rozdíl mezi naivní, zevní smyslovou přírodou a lidskou vnitřně prýstící smyslovostí. Co zde žilo jako rozdíl, mělo podivuhodně ostrou životnost ještě ve vnímání mnoha lidí, kteří v osmnáctém století sami před sebou a svým žákům líčili přírodu a člověka a zatažení přírody a člověka do hádky mezi Michaelem a drakem.

Když nyní pozorujeme tento polární protiklad, přírodu venku v její elementární nevinosti a přírodu v člověku v její vině, před duševním zrakem

ještě člověka osmnáctého století, musíme si vzpomenout na draka, jehož Michael vsadil do tohoto světa přírody, protože ho neshledával za hodna ponechat ho ve světě duchovna. Venku ve světě nerostném, ve světě rostlin, dokonce ani ve světě zvířat nepřijal tento drak, který ve své podobě přírodě odporuje, žádnou formu z těch, jež přijali přírodní tvorové. Přijal onu formu, pro nás dnes často tak fantastickou, formu draka, která musí zůstat v nadsmyslovosti. Nemůže se dostat do nerostu, nemůže do rostliny, nemůže do zvířete a nemůže ani do fyzického těla lidského. Ale může vniknout do toho, čím se ve fyzickém lidském těle nyní stala zevní nevinná příroda ve formě viny ve vzdouvajícím se pudovém životě! A tak si říkali ještě mnozí lidé v osmnáctém století: Drak, ten starý had, byl svržen z nebe na Zemi. Tu však zprvu neměl žádné místo. Pak si ale zřídil své sídlo v bytosti člověka; a tak je teď opevněn v lidské přirozenosti!

Tento mohutný obraz Michaela a draka přinášel pro ony časy ještě kus poznání člověka. Kdyby se pro osmnácté století měla ustavit tehdejší době odpovídající anthroposofie, pak by se muselo mluvit právě o tom, že v člověku, pokud do sebe přibírá zevní přírodu pomocí vyživování, dýchání a pozorování, vytváří se místo pro draka. Drak bydlí v lidské přirozenosti. Tak přesně to ještě žilo v citech lidí osmnáctého století, že by si člověk mohl docela dobře představit, jak takoví lidé osmnáctého století by mohli přesadit nějakého jasnovidce na některé cizí světové těleso a dali mu nakreslit Zemi. Tu by tento jasnovidce nakreslil Zemi tak, že všechno, co by žilo v nerostech, v rostlinstvu a ve zvířectvu, zkrátka ve sféře mimolidské, bylo by nakresleno bez draka; naproti tomu však by se drak vinul animální podstatou člověka - a tím by byla znázorněna bytost pozemská. Tím se ale stala situace i ještě pro lidi osmnáctého století jinou oproti situaci, z níž to vše vyplynulo v době předlidské. Pro předlidskou dobu se musel spor draka s Michaelem převést do zevní objektivní; ale nyní nebylo možné draka nikde zevně najít. Kde tedy byl tento drak, kde se musel hledat? Všude, kde jsou na Zemi lidé! Tam byl. Chtěl-li tedy teď Michael pokračovat ve svém poslání, které měl v předlidské době v objektivní přírodě, kde měl zvítězit zevně nad drakem jako nad světovou zvířeckostí, musel nyní svůj zápas vybojovat v nitru lidské přirozenosti. Michaelův boj byl - už od dávné doby, od šerého starověku, ale právě až k osmnáctému století - přeložen do nitra člověka. Přece však ti, kteří takto mluvili, věděli, že nyní přeložili do nitra člověka událost, která dříve byla událostí kosmickou. A říkali asi toto: Pohleďte do prastarých dob. Je třeba si představit, že tenkrát byl drak svržen Michaelem z nebe na tuto Zemi. Byla to událost, která se odehrála ve světech mimo-

lidských. A pohleďte na dobu novější. Tu je třeba přemýšlet o tom, jak člověk přichází na tuto Zemi, jak do sebe přijímá zevní přírodu a přetváří ji, takže drak může zde zaujmout svoje místo. Od této chvíle se musí boj Michaelův s drakem přesunout na tuto Zemi!

Tento obrat myšlenky nebyl tak abstraktní jako dnes. Dnes lidé vystačí pokud možno s krátkodechými myšlenkami. Řekne se: Takovou událost jako spor Michaela s drakem přeložili lidé prostě navenek. V průběhu vývoje se lidstvo stalo niternější, a proto nyní je tato událost k vidění jen ještě v nitru. Kdo může zůstat stát u těchto abstrakcí, tomu opravdu není třeba závidět; ale chod světových dějin lidských myšlenek určitě takový člověk nevystihne. Neboť zevní kosmický spor Michaela s drakem byl přemístěn do vnitřní lidské bytosti, poněvadž drak mohl najít své místo právě ještě jen v lidské přirozenosti. Tím však bylo do Michaelova problému vloženo vyklíčení lidské svobody, neboť člověk by se stal čistým automatem, kdyby boj v něm pokračoval stejným způsobem, jako dříve zevně. Když se tento boj přenesl do nitra člověka, byl do jisté míry pojímán zevně abstraktně jako boj vyšší přirozenosti člověka proti přirozenosti nižší. Ale pro lidské vědomí mohl přijmout jen takovou formu, která člověka vedla ke vzhlížení k postavě Michaela v nadsmyslových světech. Ještě v osmnáctém století existovaly četné návody pro lidi směřující k tomu, jak by se mohli odebrat do sféry Michaelovy, aby s pomocí Michaela zvítězili v sobě nad drakem žijící v jejich vlastní animalitě.

Takový člověk, který by nahlížel do hlubšího duchovního života ještě v osmnáctém století, musel by možná malířsky znázornit toto: Zevně lidská postava, v nižší animální části drak. Drak se vine kolem něj a ovinuje samo srdce. Potom ale, za člověkem - protože člověk vidí něco vyššího svým záhlavím - zevní kosmická postava Michaelova, přečnívající, zářivá, podržující svou kosmickou bytost, ale zrcadlící tuto bytost v nitru lidské vyšší přirozenosti, takže tento člověk podává éterický zrcadlový obraz ve vlastním éterickém těle kosmické postavy Michaelovy. A pak by se stala viditelnou v této lidské hlavě, ale působící dolů k srdci, síla Michaelova, jak drtí draka, takže jeho krev teče dolů ze srdce do údů člověka.

To byl obraz, který o vnitřně-lidském sporu Michaela s drakem nosili v sobě ještě četní lidé osmnáctého století. Současně to byl obraz, který právě v tehdejší době mnoha lidem naznačoval, jak člověk s pomocí horní části má přemáhat část dolní, jak člověk potřebuje Michaelovu sílu pro svůj vlastní život. Pohleďte, moji milí přátelé, rozum vidí Kant-Laplaceovu teorii, pramalhovinu, snad spirálovitou; z ní se oddělují planety; uprostřed dávají zje

vít se Slunci. Na jedné z těchto planet vznikají ponenáhlu přírodní říše a člověk. A když pak prozíravě pozorujeme budoucnost, potom to všechno zase přechází ve velký hřbitov přírodního bytí. Rozum nemůže myslet jinak než takto. Protože tomuto rozumu se stále víc a více přiznávala samovláda v lidském poznání, stal se ponenáhlu světový názor pro všeobecné lidstvo tím, čím se právě stal. Ale u všech těch lidí, na něž jsem předtím poukazoval, působilo oko citu. V rozumu se může člověk od světa izolovat, neboť přece každý má svou vlastní hlavu a v ní své vlastní myšlenky. V citu nemůže, neboť cit není vázaný k hlavě; cit je vázaný na rytmický organismus člověka. Vzduch, který mám právě v sobě, jsem před chvílí ještě v sobě neměl; tehdy to byl vzduch obecný. A když ho vydechnu, stane se opět vzduchem obecným. Jen hlava člověka izoluje, jen hlava ho činí poustevníkem na Zemi. Ani u orgánů není člověk tam, kde tkví fyzická organizace jeho citu, tímto způsobem izolován; zde náleží všeobecnému kosmu, je pouze jednou částí kosmu. Ale ponenáhlu se stal cit „nepostřehnutelným“; pouze hlava se stala viditelnou. Ale hlava sama vyvíjí jen intelektualitu, izoluje člověka. Kdežto když člověk ještě zřel citem, tehdy nespatoval abstraktní myšlenky při pohledu do kosmu ke svému vysvětlení. Ale viděl v něm ještě grandiózní obrazy, jako onen obraz boje Michaela s drakem. Zde viděl tento člověk, co žilo v jeho vlastní přirozenosti a bytosti, něco, co stejným způsobem, jakým jsem to právě popisoval, se vytvářelo ze světa, z kosmu. Viděl, jak ožívá vnitřní boj Michaela v člověku, v anthropos, vyplývající ze zevního Michaelova boje v kosmu. Viděl anthroposofii se vyvíjet z kosmosofie! A tak všude, když se vracíme k některému staršímu světovému názoru, jsme vedeni od abstraktních myšlenek, chladně a střízlivě se nás dotýkajících, které nás mrazí pro jejich intelektualitu, k obrazům, z nichž nejvelkolepějším je tento Michaelův obraz v boji s drakem, Michaela, který draka nejprve svrhl na Zem, kde poté tento drak mohl získat svou lidskou tvrz. A pak se stal Michael vylíčeným způsobem vítězem nad drakem v člověku.

V tomto obraze, který jsem uvedl před vaši duši, stojí Michael kosmicky za člověkem. V člověku žije éterický věrný Michaelův obraz, který v člověku vede vlastní boj, čímž se může člověk stát v Michaelově boji ponenáhlu svobodným, protože ho nevykonává Michael, ale lidská oddanost, a tím onen vyvolaný věrný obraz Michaela. V kosmickém Michaelovi vždy ještě žije ona bytost, k níž může člověk vzhlížet, a která právě zahájila původní kosmický boj s drakem.

Opravdu, nejen na Zemi se odehrávají události. Události, které se stanou na Zemi, jsou v podstatě vzato pro člověka nepochopitelné, když je nemů

že nahlédnout jako obrazy událostí, které spočívají v nadsmyslovém světě, nemůže-li člověk vidět jejich příčiny ve světě nadsmyslovém. A tak se již jednou stal v říši nadsmyslové, krátce před naší dobou, čin Michaelův, takový čin, který bych chtěl nyní charakterizovat. Musím přitom mluvit způsobem, který se dnes zakazuje jako antropomorfní. Ale jak bych o tom mohl vyprávět jinak, než použitím lidských slov k tomu, co se odehrává v nadsmyslovém světě!

Doba, kdy Michael svrhl draka na tuto Zem, byla ovšem myšlena v daleké minulosti jako doba předlidská. Pak ale vstoupil na Zemi člověk a dostavilo se to, co jsem líčil jako stále více přicházející vnitřní lidský boj Michaela s drakem. Právě koncem devatenáctého století Michael mohl říci: Nyní se tento obraz v člověku zhuští tak, že ho může vnitřně vnímat, že může ve své mysli vycítovat vítěze nad drakem; alespoň v obraze ho může poněkud vycítovat. Ve vývoji lidstva znamená poslední třetina devatenáctého století opravdu něco mimořádně důležitého. Ve starších dobách existovalo zpočátku jen něco jako řídký obraz Michaela v člověku; jenže se stále více zhušťoval. V poslední třetině devatenáctého století došlo k vyvrcholení: V dřívějších dobách silný neviditelný nadsmyslový drak působil v pudech a instinktech, v přáních a v animálním lidském chtíči; pro obyčejné vědomí zůstával pod prahem smyslovosti a žil v animálnosti člověka. Ale zde žije, vyžívá se a popichuje člověka, aby ho učinil ponenáhlu podlidským. Žije tu ve všem, co chce člověka stáhnout dolů. Bylo tomu tak, že sám Michael vždy zasahoval do lidské přirozenosti, aby lidé až příliš neklesli. Ale v poslední třetině devatenáctého století se stal Michaelův obraz v člověku tak silným, že takřka záviselo jen na dobré vůli člověka cítěním se vědomě pozvednout k Michaelově obrazu, aby se mu jednak - jako v neosvíceném citovém zážitku - ukázal obraz draka, a pak na druhé straně - v duchovním zření, a přesto už pro obyčejné vědomí - aby mohla stát před jeho duševním zrakem právě světelná postava Michaelova. Tak může mít člověk tento citový obsah: Zde působí ve mně dračí síla, která mě chce stáhnout dolů. Nevidím ji, cítím ji však jako něco, co mě chce dostat pod mou úroveň. Ale zřím v duchu zářícího anděla, jehož kosmickou úlohou vždy bylo přemoci draka. Soustředí uji svůj, cit na tuto světelnou postavu, nechám její světlo vzáří do mého citu. - Pak bude takto osvětlený a proteplený cit nést v sobě sílu Michaelovu a svobodným rozhodnutím bude člověk s to, aby svým spojením s Michaelem dračí sílu ve svém nižším člověku překonal.

Kdyby se v nejšířších kruzích uplatnila dobrá vůle povznést takovou představu k náboženské síle a vtělit ji do každého citu, pak bychom neměli v na

šem přítomném životě matné ideje, které dnes můžeme nacházet všude, jak vystupují jako reformátorské myšlenky apod., ale měli bychom něco, co zase může obsáhnout celého člověka, protože něco takového se může zapsat do každého živého citu, který v okamžiku, kdy skutečně ožije, naváže také na živý vztah k celému kosmu. A tyto zářící myšlenky Michaelovy by se pak staly prvními zvěstovateli opětného pronikání člověka do nadsmyslového světa. Poznávající zření by se pak mohlo nábožensky zniternit, nábožensky prohlubovat. Člověk by potom byl připraven k oslavám roku, jejichž pochopení se mu ze starých časů už také jen šíří, ale aspoň se šíří. A byl by připraven, aby s plným vědomím slavil onen svátek na konci září, začátkem podzimu - svátek Michaelův.

Význam bude mít tento svátek opět teprve tehdy, až budeme duševně vnímat takové živé zření. A když jsme schopni toto pociťovat živým způsobem a učinit to instinktivním sociálním podnětem přítomnosti, mohla by tato slavnost Michaelova, protože zde přicházejí podněty bezprostředně z ducha, být nahlížena jako korunování, vlastně jako začátek těch podnětů, které potřebujeme, když se chceme dostat z dnešního úpadku. Když ke všem řečem o ideálech připojíme něco, co by nebylo z lidské hlavy nebo z lidské hrudi, ale co by bylo ideálem vysloveným z kosmu.

A když potom květy zrají do plodů, stromy ztrácejí své listy, když nám příroda přináší svůj první mráz a chystá se na zimní smrt, mohli bychom pak cítit - jako cítíme svátek Velikonoc s pučícím a rašícím jarem - přibližování ducha, s nímž se má člověk spojit. A pak bychom mohli jako občané kosmu přinášet do života podněty, které, jelikož nejsou abstraktními myšlenkami, nezůstanou tak neúčinnými jako abstraktní podněty, nýbrž prokáží bezprostředně svou účinnost. Duševní obsah zase získá život teprve tehdy, když budeme moci ve svém citu vyvíjet podněty z kosmu.